

Swedish University of Agricultural Sciences
Institutionen för skoglig mykologi och patologi
Department of Forest Mycology and Pathology

Till

Bengt Nilsson /Johan Biärsjö

Stiftelsen Svensk Oljeväxtforskning

Box 96, 230 53 Alnarp

och

Stiftelsen för Lantbruksforskning

105 33, Stockholm

Ang. Anslag från SFO på 80 000 kr och från SLF på 160 000 Kr för projektet

**: Växtpatogeners påverkan på uppkomst och etablering
– en produktionsbegränsande faktor i svensk oljeväxtodling ?**

Med stöd av bifogade handlingar slutrapporteras ovan rubricerade projektet.

Slutredovisning beskriver det utförda undersökningar, framkomna resultat, diskussion och förteckning över publikationer.

Populärvetenskaplig sammanfattning är också bifogad.

Ekonomisk redovisning kommer senare i november månad.

Vi tackar så mycket för anslaget som bidragit till dessa undersökningar gjort de planerade undersökningarna.

Uppsala, ²⁰~~29~~ okt. 2007

Sadhna Alström

Projektansvarig

Postadress	Besöksadress	Tel.	Fax	E-mail
Postal address	Visiting address	Nat 018-67 10 00 (vx)	Nat 018-30 92 45	.....@mykopat.slu.se
P.O. Box 7026	Ulls väg 26 A	018-67	Int +46 18-30 92 45	Http://www.mykopat.slu.se
SE-750 07 UPPSALA	Uituna	Int +46 18-67 10 00		
SWEDEN				

Slutrapport av projektet

Växtpatogeners påverkan på uppkomst och etablering – en produktionsbegränsande faktor i svensk oljeväxtodling ?

Projektansvariga: Sadhna Alström och Björn Andersson, Sektionen för växtpatologi, Inst. för skoglig mykologi och växtpatologi, Box 7026, 75007, Uppsala.
Finansiering från SLF, Stockholm: 160 000 kr (projektnr V0748155) och Sveriges Frö och Oljeväxtodlarna: 80 000 kr (Ref. Brevet dtd 15 maj 2007)

Projektet mål

Projektet avsåg att försöka få svar på vilka patogener som förekommer, hur vanliga de är och deras betydelse för rapsen groning och utveckling. I projektet utfördes insamling och symptomavläsning av angripna plantor, isolering, rening och artbestämning av patogener; infektionsförsök i växthus, och undersökningar rörande betningseffekter i naturligt smittade jordar.

Bakgrund

Efterfrågan på oljeväxter i Sverige och EU ökar dels på grund av dess innehåll av högkvalitativ vegetabilisk olja och dels genom att den kan användas för för inblandning i diesel. En annan anledning är att raps är en god förfrukt i växtföljder med spannmål. En ökad oljeväxtodling är dock inte helt oproblematiske. Flera sjukdomar som kan orsaka allvarliga skördeförstuster gynnas av en intensivare odling. Våra tidigare undersökningar av tillförsel av bioantagonister vid sådd ledde till avsevärd förbättrad uppkomst i jordar smittade med *Verticillium*. Detta tyder på att patogener kan påverka skördepotentialen vid ett tidigt stadium. Vi misstänker att gronings- och etableringspåverkande patogener kan vara en viktig produktionsbegränsande faktor.

Undersökningarna utfördes dels som ett examensarbete och dels som separata studier. Patogena svampar tillhörande släktena *Rhizoctonia*, *Fusarium*, *Alternaria* och *Phoma* var i fokus eftersom dessa är jord- och/eller utsädesburna och kan angripa rapsen på groningsstadiet. *Rhizoctonia (R.solani)* ingår i ett komplex som sänker frönas groningsförmåga och försämrar uppkomsten. *Fusarium oxysporum* orsakar vissnefusarios men har ännu inte påträffats i Europa. Tidiga infektioner leder till vissna småplantor, medan senare infektioner kan ge rotrötter. I Nordamerika är vissnefusarios ett växande problem. *Leptosphaeria maculans* (asexuellt stadium *Phoma lingam*) orsakar torröta och kan orsaka stora skador i växande gröda. *Alternaria (A. brassicae)* är också intressant i detta sammanhang då dess angrepp på våren kommer från smittat utsäde eller från sporer från skörderester. Tillväxten hos angripna unga plantor hämmas, och senare kan infektionen spridas inom beståndet, mellan fält och mellan höst- och våroljeväxter. Grödans etablering kan också påverkas av bakteriepatogener som till exempel *Pseudomonas syringae* och *Erwinia carotovora* men dessa undersöktes inte inom projektramen.

Material och Metoder

Fyra fält valdes ut i Östergötland. I dessa fält fanns områden med dålig etablering respektive normal etablering. Från jämnstora rutor insamlades 25 slumpvis valda plantor med rötter och vidhängande jord (rhizosfärjord, r-jord) för att jämföra förekomst av svampar vid dålig respektive bra etablering. Utvecklingsstadiet på vårrapsplantorna vid insamlingstillfället var DC 14 -31 i ojämna rutor jämfört med DC 31-50 i jämna rutor. Plantutvecklingen under observationsperioden och eventuella sjukdomssymtom på blad, rothals och rötter registrerades och plantantalet på två löpmeter per ruta bestämdes. Till skillnad från vårrapsfälten studerades rutorna i höstrapsfälten enbart en gång i början på säsongen och plantprover samlades in för vidare undersökningar.

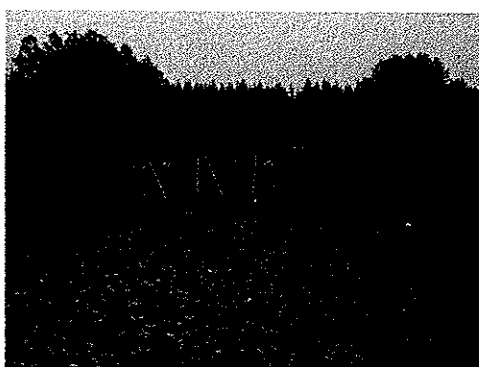

Bild 1. Vårraps. Ruta med ojämn uppkomst, Stora Folåsa

Bild 2. Höstraps. Fält i Åsby

Tabell 1. Odlingsdetaljer av fyra rapsfält i Östergötland undersökta i studien

Fält	Skeda	St Folåsa	Åsby	Rismarken
Gröda	Vårraps	Vårraps	Höstraps	Höstraps
Sort	Joplin	Joplin	Banjo	Status
Utsädesmängd	4,5 kg/ha	6,0 kg/ha	2,5 kg/ha	2,5-3 kg/ha
Förfrukt	Höstvete	Höstvete	Träda	Korn
Jordart	Mellanlera	Från styv lera till mjäla	Grusig, morän lättlera	Mellanlera

Kartläggning av rapssvampar

Karakterisering av svampar gjordes både genom renodling av svampisolat och med hjälp av molekylär biologiska metoder. Svampar renodlades och grupperades beroende på ett antal morfologiska egenskaper för att kunna få en överskådlig bild över de odlingsbara svampar som förekom i rapsrötterna respektive r-jorden. Molekylär karakterisering utfördes direkt i rapsrötter och r-jord proverna. Primer som användes i denna studie var specifika för svamp och därmed kan vi ha missat oomyceter. (Neupane et al 2008).

Påverkan på raps groddbarhet och utveckling

För att undersöka i vilken utsträckning de isolerade svamparna påverkade rapsgroning och etablering valdes några isolat ut från höst- och vårrapsproverna. Höstrapsfrö (sort Status) smittades ner med sju olika renodlade svampar (identifierade som *Rhizoctonia solani*, *Gibberella* spp (tre isolat), *Alternaria* spp, *Phoma exigua* och *Phoma eupyrena*.) och såddes i steril fältjord i växthus (Dahlberg 2008).

I fortsatta växthusstudier testades ett antal olika betningspreparat mot groddbränna, se tabell 2. Sorten Banjo valdes på grund av sin mottaglighet för jordburna patogena svampar. Jorden som användes i betningsförsöket påvisades bära smittan av *Rhizoctonia* spp. och *Verticillium*.

Antalet uppkomna plantor, antal med groddbrand, plantutveckling, plantornas färskvikt registrerades i båda försök. Samtliga plantor kontrollerades för eventuella symtom och rötter med symtom användes för återisolering av svamparna. Syftet med detta var därmed att bestämma vilka svampar som orsakade symtom.

Tabell 2. Pesticidblandningar som testades mot groddbrand i höstraps (cv Banjo) i ett växthusförsök med naturlig smittad fältjord

Led	Pesticidblandning	Dos/kg utsäde
A	Obetat utsäde	Obetat
B	Rovral 500A + Chinook FS 200	5 ml+20 ml
C	Rovral 500A + Modesto	5 ml+12,5 ml
D	BAY F080 + Modesto	0,42 ml+ 12,5 ml
E	BAY F081 + Modesto	10 ml+ 12,5 ml
F	BAY F082 + Modesto	10 ml + 12,5 ml
G	Amistar + Modesto	0,8 ml + 12,5 ml
H	Magnate 50 + Modesto	5 ml + 12,5 ml
I	Orius 200 EW + Modesto	5 ml+ 12,5 ml
J	Cruiser OSR	15 ml
K	Thiram + Marshal MUP	5 g + 15 g

Resultat

Resultat från planträkningen i vårraps visade skillnaderna vara stora mellan rutor med dålig respektive normal uppkomst, se tabell 3. I St. Fölåsa och Åsby var bestånden mycket glesta i de två dåliga rutorna och plantor var mer hämmade i utvecklingen än i övriga fältet. En del mörkfärgade rötter observerades. I Rismarken var plantetableringen överlag jämn men plantor med symtom kunde insamlas. Potentiellt patogena svampar förekom i rötter och r-jord från både vårraps och höstraps (Tabell 4 och 5). Patogena svampgrupper som odlades fram tillhörde *Alternaria* sp, *Botryotina*, flera *Fusarium* arter, *Verticillium* sp, och *Phoma*.

Färre svampgrupper återfanns i höstraps än i vårraps (data ej visad här). Antalet svampgrupper skiljde sig mer mellan de två höstrapsfälten än mellan vårrapsfälten.

Tabell 3. Sammanställning av antal räknade plantor per 2 m² i vårraps och höstrapsfält som ingick i studien

Fält	Antal plantor uppkomna/kvm	
	Dålig	Normal
Stora Folåsa	82	174
	92	146
Skeda Prästgård	84	102
	94	140
Åsby	20	41
	15	44
Rismarken	-	63
	-	65

Tabell 4. Potentiella patogener som identifierades i rötter och rhizosfärjord från normala och dåliga rutor med vårraps.

Skeda, normal	Skeda, dålig	Folåsa, normal	Folåsa, dålig
<i>Fusarium culmorum</i>	<i>Fusarium culmorum</i>	<i>Fusarium culmorum</i>	<i>Fusarium culmorum</i>
<i>Phoma eupyrena</i>	<i>Phoma eupyrena</i>	<i>Phoma eupyrena</i>	<i>Phoma eupyrena</i>
<i>Gibberellaavancea</i>	<i>Gibberellaavancea</i>	<i>Gibberellaavancea</i>	<i>Rhizoctonia sp.</i>
<i>Fusarium tricinctum</i>	<i>Fusarium sp.</i>	<i>Fusarium tricinctum</i>	<i>Fusarium tricinctum</i>
<i>Phoma pinodella</i>	<i>Verticillium nigrescens</i>	<i>Verticillium nigrescens</i>	<i>Phoma pinodella</i>
<i>Aspergillus sp.</i>	<i>Verticillium sp.</i>	<i>Verticillium dahliae</i>	<i>Phoma exigua</i>

Svampar tillhörande patogengrupper fanns inte bland de odlade isolaten från Rismarken. Dessa grupper verkade dominera dock i rotproverna då dessa analyserades med molekylära metoder. *Verticillium longisporum* kunde inte hittas alls i varken rot- eller jordproverna.

Många andra svampar också förekom i både vårraps (data ej visad här) och höstraps (Tabell 5-7). Några av dessa, *Mortierella*, *Cryptococcus*, *Trichoderma* är kända för att kunna fungera som biokontroll. Emellertid var diversiteten bestämd med molekylära metoder lägre i Rismarken än i de tre andra fälten.

Tabell 5. Fördelning av alla svampar som identifierades direkt i rötter från normala och dåliga rutor med höstraps

Åsby, dålig	Åsby, normal	Rismarken (normal med sjuka plantor)
<i>Fusarium brasiliicum</i>	<i>Fusarium brasiliicum</i>	<i>Olpidium brassicae</i>
<i>Fusarium culmorum</i>	<i>Fusarium spp/Nectria</i>	<i>Plectospherella cucumerina</i>
<i>Fusarium sp</i>	<i>Fusarium culmorum</i>	<i>Trichothecium domesticum</i>
	<i>Fusarium chlamydosporum</i>	<i>Tetracladium maxilliforme</i>
<i>Gibberella avenacea</i>	<i>Gibberella avenacea</i>	
<i>Olpidium brassicae</i>	<i>Olpidium brassicae</i>	
	<i>Beauvaria bassiana</i>	
	<i>Alternaria tenuissima</i>	
	<i>Phoma eupyrena</i>	
<i>Rhizoctonia sp</i>	<i>Phoma glomerata</i>	
<i>Udeniomyces pannonicus</i>	<i>Verticillium nigrescens</i>	
	<i>Pyrenochaeta lycopersici</i>	
	<i>Cladosporium cladosporioides</i>	
	<i>Tetracladium maxilliforme</i>	
	<i>Plectospherella cucumerina</i>	
Oidentifierade 6 st		

Tabell 6. Fördelning av alla svampar som identifierades direkt i rhizosfärjord från normala och dåliga rutor med höstraps

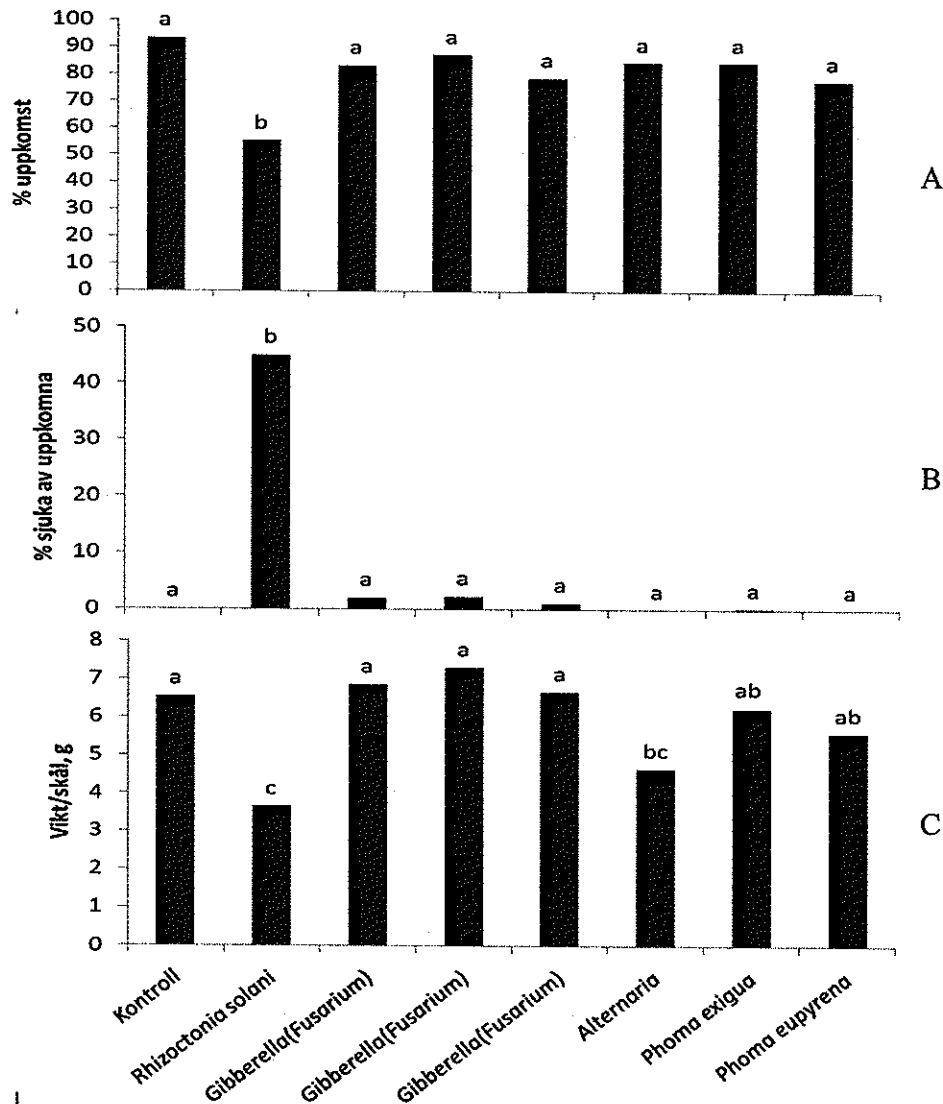
Åsby (dålig)	Åsby (normal)
<i>Cercophora sparsa</i>	
<i>Cladophora luteo-olivacea</i>	<i>Cladosporium cladosporioides</i>
	<i>Cryptococcus aerius</i>
<i>Fusarium culmorum</i>	<i>Fusarium culmorum</i>
<i>Fusarium tritinctum</i>	<i>Fusarium lateritium</i>
	<i>Fusarium tricinctum</i>
	<i>Gibberella avenacea</i>
<i>Olpidium brassicae</i>	<i>Olpidium brassicae</i>
<i>Phoma eupyrena</i>	<i>Phoma eupyrena</i>
	<i>Phoma glomerata</i>
<i>Verticillium nigrescens</i>	<i>Verticillium sp.</i>
	<i>Alternaria alternata</i>
<i>Nectria gliocladioides</i>	<i>Nectria sp.</i>
	<i>Podospora didyma</i>
<i>Myrmecridium schulzeri</i>	
<i>Coniothyrium sp.</i>	
9 st oidentifierade	5 st oidentifierade

Tabell 7. Jämförelsevis total antal olika svampgrupper från unga höstrapsplantor

Åsby	Rismarken
<i>Gibberella</i>	<i>Gibberella</i>
<i>Fusarium</i>	
<i>Penicillium</i>	
<i>Trichoderma</i>	<i>Trichoderma</i>
<i>Mortierella</i>	
<i>Verticillium</i>	<i>Verticillium</i>
<i>Botryotinia</i>	
<i>Phoma</i>	<i>Phoma</i>
<i>Neonectria</i>	<i>Neonectria</i>
5 st oidentifierade	1 st oidentifierad

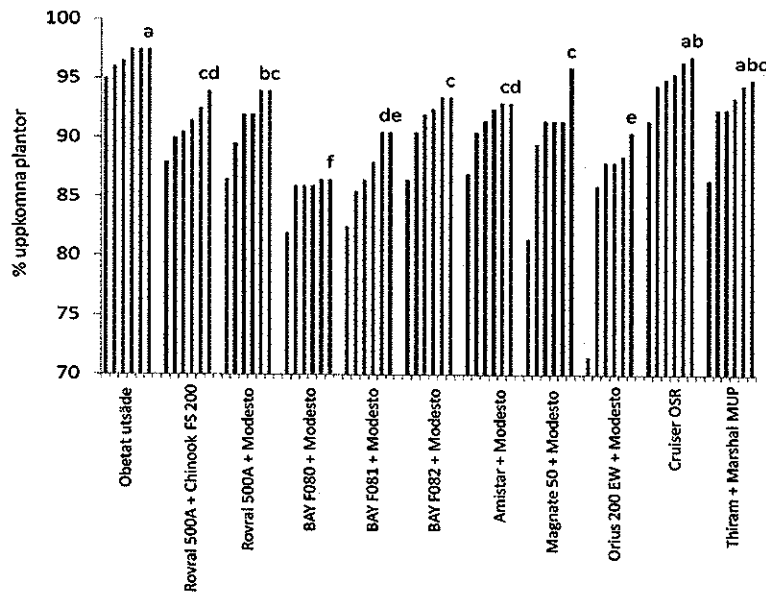
Påverkan på rapsens groddbarhet och utveckling

Resultaten från växthusstudier på höstraps framgår av Fig. 1-2. *R. solani* orsakade typiska groddbrandsymtom och reducerade uppkomsten med ca 20 %. Även *Alternaria* försämrade tidigetableringen jämfört med kontrollen. *Fusarium* gav upphov till symtom med avsnörpta stjälkar och mörkfärgade rötter på några av plantorna, men inga signifikant skillnader uppmättes. Skador orsakade av *Phoma* visade sig vara svår att bestämma då endast en planta utvecklade symtom.

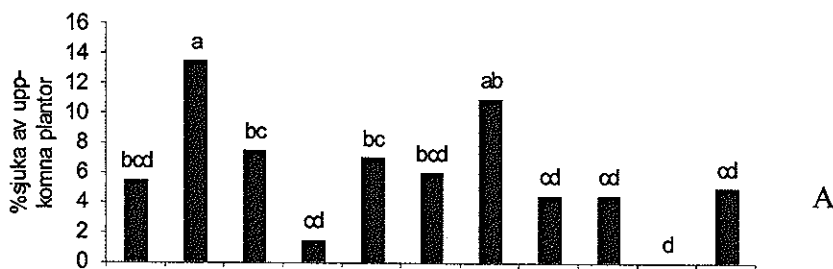

Figur 1. A. Inverkan av isolerade svampar på uppkomst i höstraps Banjo. (n=4 med 50 frö/skål).
B. Inverkan av renodlade svampar på % antal uppkomna plantor som utvecklade symtom.
C. Inverkan av renodlade svampar på % vikt av uppkomna plantor i höstraps Banjo.
Staplar med samma bokstav är inte statistisk signifikant åtskilda. (Duncans Multiple Range test; $p=0,05$.)

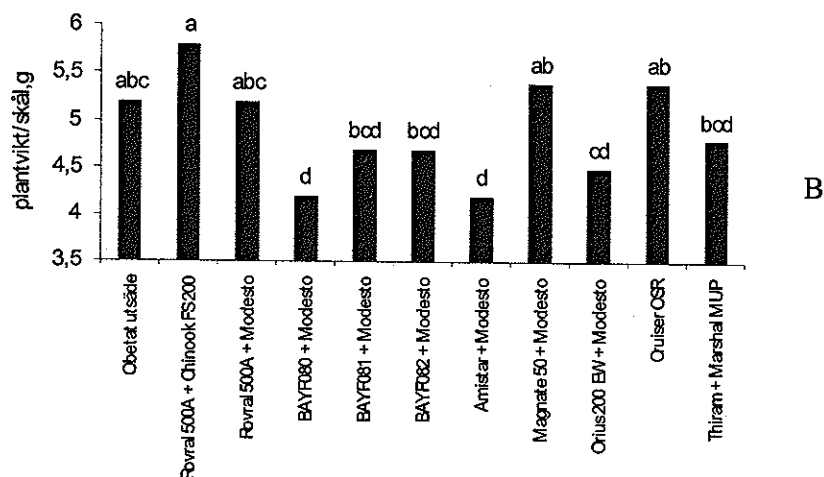
När det gäller effekt av kemiskbetning mot groddbränna i naturligt smittad jord, var det obetade ledet signifikant skilt från alla utom led med Cruiser OSR som var fritt från groddbrännesymtom. Uppkomsten i led med Orius 200EW + Modesto var starkt fördröjd. Plantor med groddbrand fanns även i de flesta led. Utvecklingsstadiet i samtliga led noterades till 1-2 örtblad jämfört med det i obetade ledet där inga örtblad noterades under försöksperioden.

Figur 2. Inverkan av pesticidbetning på groddbrand i höstraps (sort Banjo) odlad i naturligt smittad fältjord. % uppkomna plantor dag 5,6,7,8 och 9.

A

Figur 3. A. Inverkan av pesticidbetning på groddbränna och B. Inverkan på vikten av höstrapsplantor (Banjo) odlade i naturligt smittad jord. Staplar med samma bokstäver är inte statistisk signifikant åtskilda. (Duncans Multiple Range test; $p=0,05$; $n=4$ med 50 frö/skål.)

Diskussion

Kartläggningen av svampsamhällen i både vår- och höstraps visade på en hög artdiversitet. Svampar tillhörande *Fusarium*, *Phoma*, *Verticillium* och *Rhizoctonia* kunde isoleras från både vårraps och höstraps. Generellt sett noterades det större diversitet i normala rutor än i dåliga rutor i höstraps samtidigt som att det fanns fler grupper av potentiella patogener i de normala rutorna än i de dåliga. En förklaring kan vara att potentiella patogener i normala rutor existerar i jämvikt med ickepatogena svampar. Det är välkänt att patogena svampar tillhörande både *Rhizoctonia*, *Fusarium*, *Alternaria* och *Phoma* är jordbundna med en bred värdkrets och därför ospecifika för rapsen. Då rapsplantornas utveckling var eftersatt i dåliga rutor fanns det förmodligen större möjlighet för dessa att angripa rapsen.

Utveckling och etablering observerades i de utvalda vårrapsfälten under nästan hela säsongen. I Skeda utvecklades plantorna jämnare i de två rutorna med dålig respektive normal uppkomst rutorna. I Folåsa var skillnaden stor mellan de olika rutorna under hela försöksperioden. En trolig förklaring till detta är skillnader i jordart mellan de två fälten. Inga sjukdomssymtom kunde observeras på plantorna i början av undersökningen. Symtom av etableringspåverkande patogener brukar synas precis vid eller strax efter groningen (Leino, 2006) och det är möjligt att studierna startade för sent för att se dessa symtom. Senare under säsongen noterades både bomullsmögel (*Sclerotinia sclerotiorum*) och klumprotsjuka (*Plasmodiophora brassicae*) i båda fälten.

Jämförelsevis fanns det tydliga fältskillnader i höstrapsfälten och även symtom på etableringsrelaterade sjukdomar kunde observeras. Till synes sjuka plantor fanns överallt vilket tyder på andra faktorer än skadesvampar orsakade detta.

I växthusförsök noterades tydligt negativ effekt av *R. solani* både på uppkomst och plantvikt. *Fusarium*-arter orsakade också groddbrandsymtomen men plantvikten skilde sig inte signifikant från plantorna i kontrolleret. I stort sett enbart *Alternaria* gav upphov till en sämre tidigetabletering. Det är dock få känner till groddbrandsymtomen i fält, vilket gör att vid en ökad oljeväxtodling av oljeväxter kan denna sjukdom bli av större betydelse än man hittills trott.

När det gäller effekt av pesticidbehandling av fröna mot groddbrandsvampar (fanns redan i naturlig smittad jord) fördröjdes uppkomsten av höstrapsen avsevärt av Magnate 50 + Modesto och Orius 200 EW + Modesto. En försenad uppkomst kan innebära allvarliga följder i fält om man vill ha en tidig och jämn uppkomst. Groddbrand symtomen kunde observeras i samtliga behandlingar utom med Cruiser OSR som är baserat på metalaxyl. Metalaxyl verkar systemiskt och har effekt endast på oomyceter, som till exempel *Pythium*. Våra resultat tyder på att patogena oomyceter fanns i försöksjorden tillsammans med *Verticillium* och *Rhizoctonia*. *Pythium* spp. liksom *R. solani* tillhör patogenkomplexet som orsakar groddbränna och rotröta i många typer av grödor. I syfte att ta reda på vilka svampar som gav upphov till groddbrandsymtom i betningsförsöket inkuberades rötter med synliga symtom. Ingen noggrann identifiering gjordes vid det stadiet. Vi kunde dock isolera både *R. solani*, *Fusarium* arter, *Phoma* och oomyceter beroende på behandlingen. Vår studie pekar på att det är viktigt att ha kunskap om om etableringspåverkande patogener när rapsarealerna ökar.

Skrifter inom projektet

- Dahlberg Caroline. 2008. Svampar associerade med raps – betydelse för uppkomst och grödetablering. Examensarbete. Inst. för Skoglig Mykologi och patologi, Uppsala.
- Neupane S., Högberg N., Ihrmark K., Andersson B., Dahlberg C. and S. Alström. Phylogenetic Analysis of Cultured and Non-cultured Fungal Communities in Fields with Poorly Emerged Oilseed Rape. Poster at `International conference on Biotic plant interactions`, Brisbane, Australia 27-29 March, 2008.
- Neupane S., Högberg N., Ihrmark K., Andersson B. and S. Alström. Soil and root fungal communities associated with oilseed rape in Sweden Soon to be submitted to referee journal.

Sammanfattning

Projekt titel: Växtpatogeners påverkan på uppkomst och etablering - en produktionsbegränsande faktor i svensk oljeväxtodling?

Syfte

Projektet avsåg att försöka få svar på vilka patogener som förekommer med raps, hur vanliga de är och deras betydelse för rapsgrödans groning och utveckling.

Resultat

I våra studier med både vårraps och höstraps observerades tydliga skillnader i tidig utveckling av rapsen i de studerade fälten. Inga tydliga groddbrand symtom kunde dock observeras på plantorna i början på undersökningen. Det är möjligt att studierna startade för sent för att kunna se dessa symtom. Senare under säsongen noterades både bomullsmögel och klumprotsjuka i vårrapsfälten.

Våra studier visade på en hög artdiversitet i svampfloran i både vårraps och höstraps. Det verkade finnas större diversitet i svampfloran vid normal plantutveckling än vid dålig, främst i höstraps. Jämfört med vårrapsfälten fanns det signifikanta fältskillnader i höstrapsen och även symtom på etableringsrelaterade sjukdomar observerades.

Potentiella patogena svampar tillhörande *Fusarium*, *Phoma*, *Verticillium* och *Rhizoctonia* kunde isoleras från både vårraps och höstraps. Svampar tillhörande, *Mortierella*, *Cryptococcus*, *Beauvaria* och *Trichoderma* kända för att kunna fungera som biokontroll fanns också.

Det största bortfallet av plantor i växthusförsök orsakades av *Rhizoctonia solani* (> 20%) och även tydliga symtom noterades bland angripna överlevande plantor. Typiska groddbrandsymtom och/eller hämmad plantutveckling orsakades även av *Fusarium/Gibberella* och *Alternaria*.

I växthus försök med fungicidbetning mot groddbrandsvampar fördröjdes uppkomsten och utveckling av höstrapsen av flera behandlingar. Försenad uppkomst kan ge allvarliga följder i fält där man vill ha en tidig och jämn uppkomst. Groddbrandsymtomen fanns i samtliga behandlingar utom med en som var baserat på metalaxyl. Våra resultat tyder på att patogena oomyceter fanns i försöksjorden tillsammans med *Verticillium* och *Rhizoctonia*. *Pythium* spp. liksom *R. solani* tillhör patogenkomplexet som orsakar groddbränna och rottröta i många typer av grödor, kanske även i rapsen.

Metod

Insamling av rapsrötter och vidhängande jord utfördes både i vår- och höstrapsfält. Regelbundna observationer av sjukdomssymtom och utveckling av rapsen i fält, laboriestudier, växthusförsök och molekylära metoder har ingått i studien. I laboriestudierna renodlades och karakteriserades svampisolat och några av dessa uppförökades för att användas i växthusförsök. Med molekylära metoder studerades sammansättningen av även icke-odlingsbara svampar både i rapsrötter och vidhängande jord.

Utvalda svampars effekt på rapsens uppkomst och tidig etablering testades i växthusförsök. I växthus studerade vi också pesticidblandningars effekt på uppkomst-

och etableringsrelaterade skadesvampar i höstraps. Pesticidtillförsel skedde genom beting av frö. I samtliga försök mättes uppkomst, groddbrand, sjukdomsutveckling, unga plantors vikt samt återisolering av svampar från angripna växtväxnader.

Slutsats

Våra studier visade på en hög artdiversitet av svampflora i både höstraps och vårraps. Patogena svampar som återfanns i både vår- och höstraps tillhörde bland annat *Rhizoctonia*, *Fusarium*, *Phoma*, *Alternaria* samt *Verticillium*. Svampar med biokontroll egenskaper fanns också med. Antal svamparter verkade skilja rutor med normal etablering från rutor med dålig etablering.

Våra studier visar att *Rhizoctonia solani* kan påverka starkt både grobarhet och plantutvecklingen i höstraps. Inokulering med *Fusarium* och *Alternaria* påverkade inte plantorna lika mycket som *R. solani* men de hade förmåga att orsaka groddbrand samt hämma plantutveckling. Symtom orsakade av dessa svampar kan vara svåra att se i fält och därför kan betydelsen av dessa underskattas. En intensivare odling och ett gynnsamt väder kan bidra till en ökad risk för skador på grund av dessa patogener. Eftersom ingen av dessa kan bekämpas effektivt med befintliga metoder behövs det alternativa sätt för att motverka skördeförkluster.

Betningen sänkte grobarheten i de flesta leden och visade inga större skyddseffekt mot groddbränna. Preparatet där metalaxyl ingick gav bäst skydd vilket tyder på förekomst av oomycet-patogen i försöksjorden. En strävan mot lägre utsädesmängder kan medföra stora risker då marginalerna blir mindre. Dessa gronings- och etableringspåverkande patogener anses idag inte vara av någon större ekonomisk betydelse, men det är viktigt att ha kunskap om dessa patogener när rapsarealerna ökar.

Fortsatta undersökningar behövs för att bland annat utröna gronings- och etableringsrelaterade patogeners betydelse för höstrapsens utveckling ända till fröskörd och uppskatta hur stora ekonomiska förluster de kan orsaka.